

DEFENSIV MONASTERIES IN THE TERNOPIL REGION**ОБОРОННІ МОНАСТИРІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ**

© Петришин Н., Чень Л., 2012.

Анотація: *Стаття розповідає про особливості та роль оборонних монастирів Тернопільщини у формуванні місцевого ландшафту та міського середовища.*

Ключові слова: *оборонні споруди, монастир, церква, вал, брама.*

Annotation: *The article describes the features and the role of the defensive monasteries of Ternopilshchyna in the shaping of local landscapes and cities.*

Key words: *defensive buildings, monasteries, church, rampart, gate.*

В багатій історико-архітектурній спадщині України визначне місце належить пам'яткам оборонної архітектури - фортецям, замкам, оборонним храмам, міським укріпленням. Чільне місце займають оборонні монастирі – найбільші за розмірами історичні сакральні споруди в забудові населених пунктів. Завдяки своїм масштабам вони відіграють важливу композиційну роль багатьох історичних міст і сіл України. До XVI ст. оборонні монастирі- фортеці споруджувались з дерева, а вже в XVI-XVII ст. кам'яні монастирі витіснили дерев'яні. Оборонні монастирські комплекси для захисту від постійних нападів ворогів (татарів, турків) обносились зовнішніми оборонними стінами, валами.

Найбільша кількість оборонних споруд збереглося на Західній Україні, зокрема на Тернопільщині. Багато оборонних пам'яток дійшло до наших днів в зруйнованому, напівзруйнованому чи перебудованому вигляді. Унікальною пам'яткою, що дійшла до наших днів в зруйнованому стані є монастирська Онуфріївська церква в урочищі Монастирок, що за 2 км на південь від Бучача. Монастир неправильної конфігурації, про що свідчать залишки огорожі. Вхідна брама містилася в північно-західному куті монастирського двору.

Монастирська церква належить до триконхових храмів з високою вежею-дзвіницею, що походить з кін. XV поч. XVI ст. Про оборонну функцію церкви свідчать муровані з каменю стіни завтовшки 1,7-1,8 м та вежа-дзвіниця, висотою 15 м, що вивищувалася над навою приблизно на 6м. Нава та східна апсида однакової ширини, південна і північна екседри значно менших розмірів. Храм освітлювався з південного боку вузькими високими вікнами та круглим вікном в південній екседрі. В західній стіні був вхід до храму, над яким розміщувалися два бойові яруси із стрільницями. Яруси сполучалися між собою серед-стінними сходами. Деякі дослідники припускають існування ще й третього бойового ярусу у вигляді консольної дерев'яної галереї для оборони прилеглої території.

Ще однією фортифікаційною пам'яткою є споруда колишнього монастиря оо. Кармелітів в Теребовлі, споруджений 1635 році на місці згорілого дерев'яного монастиря. Монастир кармелітів має форму прямокутника з Успенським костелом і келіями, оточений великим муром з чотирма кам'яними і конусоподібними вежами з бійницями по кутах. Бокові стіни товщиною 1,8м, а передня стіна 2,8м. Монастир являє собою базиліку з видовженою гранованою вівтарною частиною, поєднує ренесансні та барокові риси.

Під Замковою горою у XVI ст. був споруджений Підгорянський монастир на місці дерев'яного монастиря, оточеного земляними укріпленнями і частоколом. Рештки мурованого монастиря походять з XVI-XVIII ст. Територія монастиря у формі трапеції, обведена муром з чотирма наріжними вежами по кутах. Монастирська церква Різдва Івана Хрестителя збудована з теребовлянського пісковика зберегла аркадне пізньоготичне склепіння у поєднанні з ренесансними деталями, зокрема оздобленні одвірків і білокам'яних різьблених наличників. До оборони була пристосована вежа над притвором храму. Другий і третій яруси вежі також мали бійниці.

Ще однією пам'яткою фортифікаційного зодчества є монастир оо. Бернардинів у Збаражі, зведений в 1627-1637рр. із збереженою оборонною в'ізною баштою з брамою. Центральне місце займає бароковий костел Св. Миколая з прибудованими келіями. Монастирський комплекс обведений кам'яним муром, що нагадує фортецю.

Визначна перлина фортифікаційного зодчества – укріплений Свято-Троїцький монастир в Сатанові, споруджений XVI-XVIII ст. на кручі серед густого лісу. З трьох сторін Свято-Троїцький монастир оточений двометрової товщини оборонними кам'яними мурами, заввишки до шести метрів, а з північної сторони – скельне урвище над Збручем. Келії мають готичні склепіння і вузькі вікна-бійниці.

Виразний оборонний характер має оборонний монастирський комплекс в Загайцях, споруджений в XVII ст. Монастир споруджений на насипному пагорбі, в мальовничій місцевості, на місці оборонної фортеці. Унікальною оборонною пам'яткою монастиря є оборонний тридільний, двоярусний храм з з п'ятиярусною вежею - дзвіницею над бабинцем та з гранчастою апсидою, зорієтованою на схід Св. Іоанна Милостивого споруджений у бароковому стилі. Другий ярус церкви пристосований до оборони, має два ряди стрільниць: ключеподібні, призначені для дальшого бою, нижній ряд – для ближнього бою. До оборони пристосовані другий і третій яруси вежі-дзвіниці, що з'єднуються між собою переходами. Це рідкісний зразок сакрального оборонного будівництва. З південної сторони примикає двоповерховий келійний корпус. Монастир оточували оборонні кам'яні стіни з наріжними вежами.

Фортифікаційною пам'яткою є бароковий монастир оо. Бернардинів, що був зведений в м. Бережанах у південній частині на невеликому схилі гори Сторожинсько у 1630р. Споруда - двоповерхова, мурована, прямокутна у плані на високому кам'яному цоколі. Північна стіна укріплена сильними контрафорсами, а східна частина огорожі вимурована у вигляді високої кам'яної стіни до якої колись прилягав великий красивий сад, вказує на те, що монастир відіграв оборонну функцію.

Ще однією пам'яткою зодчества із монастирських храмів є Богоявленський собор в м. Кременець, XVIIст. Наявність оборонних мурів, що оточують монастир свідчить про оборонну функцію монастиря. Монастирська територія прямокутної форми.

Література:

1. *Нариси історії архітектури Української РСР.-К.: 957,Т.І, С.92*
2. *Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. Иллюстрированный справочник-каталог.- К.: 986-Т.4- С.56*
3. *Петровський О. Загаєцький святого Іоанна Милостивого чоловічий монастир.- Т.: Джура 2005 // Культурна спадщина України*
4. <http://ternopillya.livejournal.com/24676.html>
5. <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. <http://zbarazh.at.ua/index/0-5>
7. <http://ternopillya.livejournal.com/24050.html>
8. <http://ukrainaincognita.com/ternopilska-oblast/berezhanskyi-raion/berezhany/berezhany-chastyina-7-bernardynskiy-monastyr-i-panora>